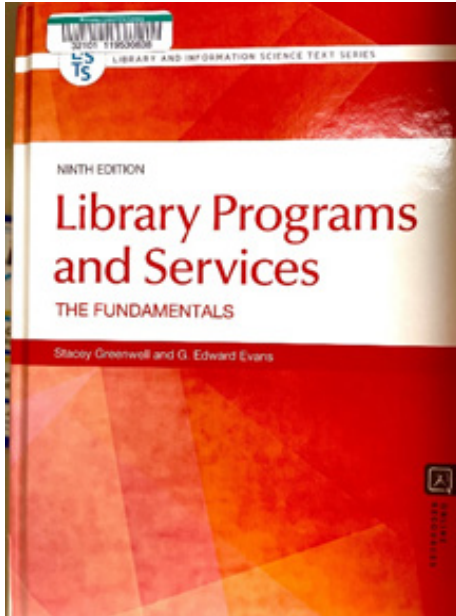

УДК 02:[021:001.102:004.77
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318377

БІБЛІОТЕКА ЯК СИСТЕМА

Тетяна Ярошенко,
кандидатка історичних наук, доцентка,
Центр наукометрії та цифрової підтримки
досліджень,
Національний університет «Києво-Могилянська
академія»
(Київ, Україна)
e-mail: yaroshenko@ukma.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-2985-2333

Рецензія на книгу: Greenwel, S.,
& Evans, G. E. (2023). *Library programs
and services: The fundamentals* (9th ed.).
Bloomsbury Libraries Unlimited.

Для цитування:

Ярошенко, Т. (2024). Бібліотека як система [Рецензія на книгу *Library programs and services: The fundamentals*, by S. Greenwel & G. E. Evans]. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 190-194. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318377>

Нещодавно побачило світ вже 9-те видання фундаментальної праці наших американських колег «Бібліотечні програми та сервіси». Понад 40 років (перше видання вийшло у 1972-му) за цією книгою вчать студенти бібліотечних шкіл, а для професіоналів, і не лише у США, – це настільне видання для працівників як публічних, так і академічних бібліотек. Чи є хоч один вітчизняний підручник, який був би таким же популярним та затребуваним у нашій професії протягом тривалого часу?

Нова редакція видання, авторами якого є Дж. Едвард Еванс з Університету Лойоли та Стейсі Грінвелл з університету Кентуккі (США), доопрацьована і доповнена, зокрема поняттям бібліотечної соціальної роботи. Книга готувалась у період, коли світ охопила пандемія хвороби COVID-19, яка також змінила життя людей і неминуче вплинула на роботу бібліотек.

Отже, що ж робить цю працю фундаментальною? Найперше, її цілісний характер, який дає повне уявлення про бібліотечну справу та бібліотечні послуги, всі сегменти, які разом представляють бібліотеку як організацію, та пропонує приклади з реального досвіду роботи бібліотек і поради щодо їх ефективного

використання. Бібліотекарі, як правило, працюють в одній бібліотечній зоні і, можливо, крім керівників, не бачать цілісної системи роботи організації. Книга пропонує розглянути бібліотеку як систему. Формат, стиль, логіка видання робить його доступним для широкого кола читачів, незалежно від рівня професійної освіти. Численні поради та доповнення, виділені в оформленні книги («Перевірте це», «З досвіду авторів», «Від консультативної ради» та ін.), додають реальні приклади із того чи іншого питання, спрямовують на додаткові джерела. Кожен розділ завершується також списком додаткових джерел.

Книжка містить 15 розділів: *Знайомство з бібліотечними послугами, Довідкові служби, Послуги з навчання, Послуги доступу, Фізичні колекції, Онлайн-колекції, Програми та послуги, Технологічні питання, Юридичні питання, Управління бюджетом, Етичні питання, Робота з кадрами, Аспекти безпеки, Бібліотеки як місце, Оцінка впливу*. Вони є самостійними, тому книгу можна читати не всю одразу, а окремими розділами, повертаючись із часом до того чи іншого. У 9-му виданні кожен розділ було суттєво оновлено та реорганізовано з метою кращого відтворення ролі технологій у бібліотечних послугах сьогодні. Для кожної теми автори докладно описують ключові моменти та додають посилення і списки для подальшого читання. Всі розділи доповнено історіями з реального життя бібліотек, які ілюструють основні принципи та концепції.

Книга відкривається питаннями ролі та місця бібліотеки в суспільстві, її функцій для громади та інституцій, аналізу бібліотечного обслуговування в цілому. Бібліотеки – живі організми, які посідають важливе місце в екосистемі суспільства, яке, зі свого боку, очікує чи навіть вимагає від них повернення інвестицій через збереження культурної спадщини, підвищення рівня грамотності та освіти користувачів, забезпечення свобод і прав людини. Бібліотеки зобов'язані зосередити свою діяльність на потребах та інтересах користувачів, забезпечуючи зручний і постійний доступ до інформації у необхідному форматі та створюючи послуги відповідно до потреб громади і користувачів. Водночас бібліотеки зобов'язані забезпечувати все вищезазначене відповідно до найвищих стандартів соціально відповідальної поведінки, без упередження і з найвищим ступенем відкритості та рівноправності щодо користувачів і спільноти. Важливою політикою (правилами) у кожній бібліотеці, яка має бути відомою і користувачам (адже багато людей не знають, куди і до кого можна звернутися), і бібліотекарям для розуміння та виконання, є розгляд скарг і пропозицій. Такі можливості, як фізичні або онлайн-скриньки скарг і пропозицій, регулярні опитування користувачів та навіть їх заохочення до повідомлення, є важливими. Політика має передбачати механізми швидкого реагування на скарги (навіть якщо проблему не можна вирішити одразу, але відповідь має бути миттєвою) або громадського реагування на неодноразові скарги через вебсайт бібліотеки, що «дозволить вашим клієнтам знати, що їх почули».

Нова категорія, яку пропонують автори, – соціальна робота як функція бібліотек (Library Social Work). Йдеться про співпрацю з чутливими та вразливими групами, як-от безхатченки, емігранти, особи з ментальними відхиленнями тощо. Хоча бібліотеки, особливо публічні, завжди стикалися з подібними практиками у своїй діяльності, сьогодні ця робота для громади стала ще більш актуальною. Спеціальні програми, допомога у заповненні офіційних звернень та документів, створення резюме чи пошуки роботи, підготовка до співбесі-

ди, навчання базовим навичкам роботи з комп'ютером, користуванню інтернетом, правилам етичного спілкування в соцмережах тощо – все це сьогодні вимагає від бібліотекарів кваліфікованих навичок та знань соціальної роботи. В часи війни вітчизняні бібліотекарі, особливо працівники публічних бібліотек, можуть поділитися власним досвідом такої роботи: спілкування з переселенцями та ветеранами, спеціальні програми допомоги чи порад, або навіть бібліотека як безпечний простір (у разі наявності сховища) під час повітряних тривог. Соціальна робота як функція бібліотек є наскрізною у більшості розділів книжки, особливо щодо бібліотечних сервісів та програм. Бібліотека як публічний простір і бібліотекарі повинні не тільки адаптуватися до цих змін, інформувати та навчати, але навіть вступати в партнерство, щоб і надалі залишатися затребуваним центром спільноти.

Що робить кожную бібліотеку унікальною? Не лише колекції, але й програми та сервіси, які потрібні саме її громаді чи спільноті. Тому прикладів бібліотечних програм досить багато: бібліотечні клуби, «читання влітку», «години історій», презентації і лекції, навчання технологіям, мовам та фінансовій грамотності, гуртки рукоділля і кулінарії, допомога школярам із домашніми завданнями або мамам із немовлятами, ігри, музичні та театральні заходи тощо. Серед сервісів: допомога у пошуках роботи або у створенні родинної генеалогії, підтримка проектів малого бізнесу та допомога дослідникам («вбудований бібліотекар»), «позичання» ноутбука, іншого комп'ютерного чи іншого обладнання (музичні інструменти, відеокамера та навіть насіння саджанців (Seed Library), пропозиції бібліотеки як локації для різноманітних заходів громади і спільноти. Деякі бібліотеки пропонують і домашніх тваринок для зняття стресу або «бронювання»... бібліотекаря для спілкування. Як засвідчує досвід однієї із закордонних бібліотек, справді можна зарезервувати півгодини часу на спілкування з людиною, яка просто вислухає. Бібліотекар не має робити все сам, у таких програмах часто залучені волонтери, професіонали в своїй галузі. Але для цього треба знати свою громаду і мати авторитет бібліотеки. В нашій країні досить поширена думка, що подібні сервіси і програми не для університетських та академічних бібліотек. Але якщо спільнота, наприклад, університету потребує подібного заходу і звертається до бібліотеки (бібліотека як місце чи бібліотека як організатор), не бажано б було почути відмову. Для прикладу (із книги): одна з університетських бібліотек у США на початку кожного навчального року організовує потужний фестиваль для студентів (bact-to-school-party), у програмі якого караоке та показ фільмів на стіні, уроки танців і фотосесії, настільні ігри та навіть розмальовування облич або тимчасові татування та ін.

Кілька розділів, що присвячені фізичним і віртуальним (електронним) колекціям та сервісам навколо них, значно покращують розуміння, наприклад, організації медіа і аудіоматеріалів, у т. ч. аудіокнижок, урядових та архівних документів, менеджменту баз даних й інших електронних ресурсів (наприклад, організації інституційного репозитарію або колекції стрімінгових медіа).

Автори розглядають основні ланки бібліотечної роботи як бізнес-процеси, чи то стосується довідкових служб, чи створення віртуальних та фізичних колекцій, чи впровадження програм і послуг. Вони не вживають термінів «читає»

або «користувач бібліотеки», натомість – клієнт (customer), і досить багато порад щодо бібліотечного менеджменту прийшло, на наш погляд, саме з галузі бізнесу.

Особливо цікаві розділи, які розповідають про технологічні досягнення та переваги, не забуваючи й про недоліки: організація публічного доступу до комп'ютерів, соціальних мереж, фейкових новин, правових питань, що виникають у зв'язку з цим, захисту персональних даних і права на приватність. Для прикладу, чи всі українські бібліотеки мають відповідні політики щодо присутності в соціальних мережах та плани просування? Такі політики не просто потрібно мати, але й відповісти в них на питання: яка цільова аудиторія, яку планується охопити (якщо таких кілька, то чи не варто використовувати різні платформи для кожної); який контент і як часто планується публікувати, хто в бібліотеці залучений до його створення, чи не порушуються авторські права у разі таких публікацій тощо; хто модерує коментарі чи відповідає на негативні; як проводиться аналіз впливу; і навіть які правила для співробітників бібліотеки для їх персональних сторінок у соцмедіа.

В книзі також висвітлені питання фінансування бібліотек, залучення його альтернативних джерел, управління бюджетом. Низка питань стосується етичних проблем, зокрема, з огляду на вимоги професійної етики та інтелектуальної свободи й особистих інтересів бібліотекарів. Автори досить докладно пишуть про підбір персоналу бібліотек, наголошуючи на тому, скільки часу, планування та зусиль потребує якісний процес. Крім самого процесу працевлаштування, автори наводять корисну інформацію про моніторинг й оцінку роботи бібліотекарів, розвиток кадрового потенціалу та способи утримання якісного персоналу.

Окремий розділ книги присвячено важливим аспектам безпеки, оцінкам ризиків, плануванню готовності до катастроф та безпеки колекцій і людей. Усі співробітники повинні знати та вміти застосовувати відповідні процедури і логістику, закладені в таких планах. На наш погляд, це дуже актуальна тема для бібліотек України в умовах воєнного стану, донедавна такі плани були формальними або і взагалі відсутніми в наших книгозбірнях.

Останні розділи розкривають теми важливості бібліотеки як публічного простору та відповідні стратегії щодо їхньої реконструкції чи перепланування, в т. ч. потреби в залученні коштів для цього. Тему оцінки послуг та використання бібліотек автори вважають одним із ключових завдань і потреб в адвокації. Бібліотеки не можна контролювати чи оцінювати виключно з економічних міркувань, але те, що бібліотеки – місця збереження та використання нематеріальних активів громади, суспільства в цілому, можна представити точними фінансовими даними, які можуть бути застосовані для адвокації та сприятимуть розвитку бібліотек як простору знань, культури і свободи.

Книгу рекомендовано всім фахівцям бібліотечної галузі. Варто було б вітчизняним видавцям отримати права на її переклад та видати цю вкрай важливу і необхідну працю українською мовою.

Рецензія надійшла до редакції 21.08.2024 р.

UDC 02:[021:001.102:004.77

Tetyana Yaroshenko,
*PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Scientific Centrometry and Digital Research Support
Centre,
National University of Kyiv Mohyla Academy
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: yaroshenko@ukma.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-2985-2333*

LIBRARY AS A SYSTEM

Recently, the 9th edition of the fundamental work of our American colleagues "Library programs and services" was published. For more than 40 years (the first edition was published in 1972), this book has been used by students of library schools. For professionals, and not only in the USA, it is a desktop edition for employees of both public and academic libraries. Is there even one domestic textbook that would be as popular and in demand in our profession for a long time?

The book contains 15 chapters: Introduction to Library Services, Reference Services, Learning Services, Access Services, Physical Collections, Online Collections, Programs and Services, Technology Issues, Legal Issues, Budget Management, Ethical Issues, Human Resources, Security Aspects, Libraries as Places, Impact Assessment. They are independent, so the book can be read not all at once, but in separate chapters, returning over time to one or the other. In the 9th edition, each chapter has been substantially updated and reorganised to better reflect the role of technology in library services today. For each issue, the authors describe in detail the key points, add links and lists for further reading. All chapters are supplemented with stories from the real life of libraries that illustrate the basic principles and concepts.

The book is recommended to all specialists in the library sphere.

The review was received by the editors on August 21, 2024